

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ—ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ

Altarmenisches Elementarbuch von A. Meillet, Heidelberg 1913.

Հայերէնի ուսումնասիրութիւնը հետզհետէ պահանջ է դառնում Եւրոպական համալսարաններում ինչպէս լեզուաբանութեան այնպէս և բանասիրութեան համար: Այդ պահանջի հետ հաւասարապէս զգալի է զուտ լեզուաբանական մեթոդով պատշաաստուած դասադրքերի անհրաժեշտութիւնը: Պ. Պ. Հ. Հիրտ և Վ. Շտրայտբէրգ, որոնց ձեռնարկներէն հրատարակուած են Հնդեւրոպական մատենագրանի (Indogermanische Bibliothek) հատորները, լոյս են ընծայում ահա ծանօթ հայագէտի ներկայ գործը, պատշաաստուած յատկապէս դասական հայերէնի ուսումնասիրութեան համար:

Այս աշխատութեան մասին ընդարձակ կը խօսենք մենք այլուր. այստեղ կ'ամենում ենք միայն մի ամփոփ դադափար տալ նրա մասին:

Այս գործի կազմութեան համար հեղինակն օգտուել է մասամբ հայերէն քերականութիւններից — Զալըխեան, Մալխասեանց, Գարագաշեան, — մասամբ էլ իր այն յօդուածներից, որոնք հրատարակուած են Փարիզի լեզուաբանական ընկերութեան Mémoiresներում:

Ե. դարու հայ լեզուի ու գրականութեան մասին մի ամփոփ տեսութիւնից յետոյ, որ տալիս է ներածութեան մէջ, և ուր ծանօթանում ենք հեղինակի հայեացքներին որոշ մատենագրական հարցերի վերաբերմամբ, անցնում է. գրեթէ անմիջապէս, բուն գործին, որի գլխաւոր մասերն են ժայնարանութիւնն (Phonetik) ու ձեւաբանութիւնը (Formenlehre). այս վերջինի հետ խառն նկարագրելով նաև համաձայնութեան էական մասերը:

Սոյն երկի առաւելութիւնը մեզ ծանօթ նմանօրինակ երկերից պէտք է որոնել երկու կարևոր հանգամանքների մէջ, որոնք հետևեալներն են — 1) ինքնուրունութիւն, 2) օրինակների վաւերականութիւն:

1) Ինքնուրունութիւն ասելով հասկանում ենք հեղինակի սեփական հետազօտութիւնները, որոնց հանդիպում ենք գրեթէ ամէն էջում. օրինակ. § § 10—17, ուր բաղաձայնների արժէքը ճշտիւ նկարագրելու համար համեմատութեան է առնում յունարէն, պահլաւիկ և ասորերէն այն բառերը, որոնք մուտք են գործել հայերէնում և որոնց արտասանութիւնը այդ լեզուներին ծանօթ Եւրոպացի ուսանողին համեմատաբար աւելի ընտանի է:

Գ. Գլուխը, նուիրուած հայերէնի բառակազմութեան, համարեա ամբողջովին, արդիւնք է հեղինակի սեփական դիտողութեան, ինչպէս և յաջորդ գլխում հոլովմանց մասին տուած բացադրութիւնները: Հոլովման ընթացքում քաջակայում են զ և ի նախդիրները հայցականի, բացառականի և ներգոյականի սկզբում, քանի որ առանց նախդիրների էլ դրանք մնում են միևնոյն հոլովները, ստանալով երբեմն, պարագայի համեմատ, նաև ուրիշ նախդիրներ:

Ուշագրութեան արժանի է յունական կոչականների սկզբնական ուղղագրութիւնը, որ հեղինակը վերականգնել է հին ձևադրերից, օր. Պետրե փոխ. Պետրէ. էջ 51.

2) Օրինակների վաւերականութիւնը, որ ամէն գիտական աշխատութեան հիմքն է կազմում, սոյն աշխատութեան ամենաէական հանգամանքներից մէկն է: Հեղինակն օրինակները բերում է հայմատենագրութիւնից և Ս. Գրքից, գլխաւորապէս Աւետարանից: Առաջին կարգի օրինակները նշանակալից են բանասիրական տեսակէտից, որովհետև շատ անգամ ինչ որ մենք իբրև հայ շատ հասարակ բան համարելով ուշագրութեան շէնք առնում, նա իբրև օտար ուշի ուշով քննում և բացադրում է, որից յետոյ միայն զգում ենք բերուած օրինակի կարևորութիւնը: Իսկ այս երկրորդ կարգի օրինակները, բերուած հին ու նոր կտակարաններից, մեզ միջոց են տալիս, բաղդատութեամբ յոյն բնագրի, որ նոյնպէս մէջ է բերում, հեշտութեամբ ու պարզ կերպով ըմբռնելու հայերէնի առանձնայատկութիւնները հանդէպ յունարէնի:

Սոյն երկու հանգամանքներով, հէնց միայն մեթոդի տեսակէտից, ներկայ աշխատութիւնը հանդէս է գալիս իբրև նոր, գնահատելի երևոյթ հայ լեզուի դասագրքերի բաւական երկար շարքում:

Նպատակ ունենալով տալ միայն դասական հայերէնի քերականութիւնը՝ հեղինակը խուսափել է բոլոր յետդասական ձևերից, օր. տէրութիւն (դասական՝ տերութիւն), աղուխու (դասակ. աղուեսու), աներև.—իլ (դաս.—ել), կատ. եզ. Գ. եզերծ (դաս. զերծ), ևայլն:

Հեղինակը կամենալով ամէն երևոյթ ըստ կարելւոյն հիմնովին լուսաբանել, տուել է բազմաթիւ բառերի ամբողջ ստուգաբանութիւնը, ինչ որ ընթերցողին մատչելի է դառնում մանաւանդ աշխատութեան վերջում աւելացրած հայ-գերմաներէն բառգրքոյկի շնորհիւ, վերջինս լինելով միևնոյն ժամանակ բացադրուած բառերի մի լիակատար ցուցակ:

Վարժութեան համար դրուած են մի քանի հատուածներ Աւետարանից, Եզնիկից և Բիւզանդից: Արժէր, ըստ իս, դնել մի հատուած ևս Ագաթանգեղոսից, որից այնքան օրինակներ յիշատակուած են քերականութեան մէջ:

Հակառակ յարգելի հեղինակի և իր աջակից բարեկամների

հողածուխեան՝ գործը դժբախտաբար ազատ չէ մնացած մի քանի տպագրական սխալներից, որոնցից գլխաւորներն են էջ՝ 11՝ ձախճութիւն՝ ձախճութիւն, էջ՝ 155՝ ցածրից 2 րդ տող՝ ստեաց փոխ. տեւաց. ր., էջ՝ 198՝ մրջումն փոխ. մրջիմն:

Թերևս ներուի ինձ մի դիտողութիւն սոսկ մեթոդի տեսակէտից: Ընդունելով հանգերձ, որ ներկայ աշխատութեան մէջ բացառաբար բոլոր ձևերը միանգամայն համապատասխան են դասական հայերէնի ոգուն, այնուամենայնիւ աւելորդ չպիտի լինէր. եթէ հնդինակը հարեանցիօրէն յիշատակած լինէր, յատկապէս գլխաւոր երևոյթների, նաև յետ դասականները: Այս յիշատակութիւնն անհրաժեշտ է այն տեսակէտից, որ տպագիր հրատարակութիւններից, որոնց միջոցով միայն ուսանողը պիտի ծանօթանայ դասական գրութեաներին, ոչ մին դերձ չէ յետդասական ձևերի տիրապետութիւնից: Կրաւորական անկատար եզ. Գ. դէմքի նկատմամբ հեղինակն արդէն արել է մի փորձ, որ անշուշտ իր օգտակարութիւնը պիտի ունենայ:

Գինն է՝ տետրակի ձևով՝ 5 մ. 40 ֆեն. (մօտ 2 ր. 50 կ.), լաթակազմ՝ 6 մ. 40 ֆեն. (մօտ 3 ր.).

Աւելի մանրամասն, ինչպէս ասացինք, կը խօսենք ուրիշ տեղ, հաւանօրէն ի մօտոյ հրատարակելի հայագիտական ժողովածուի մէջ:

Մետաղ փաղապե

ԴԱՍԱԳԻՐՔ ԵՐԳԵՅՈՂՈՒԹԵԱՆ

Ա. եւ Բ. տարի ժողովածու հայ-ժողովրդական, ազգային եւ եւրոպական միաժայն եւ երկժայն երգերի կազմեց Սպ. Մելիքեան, Թիֆլիս, գինը խրաքանչիւրին 25 կոպ.

Երգ-երաժշտութիւնը մեր դպրոցներում որպէս պարտադիր առարկայ իւր որոշ տեղը ունի, բայց իւր նպատակին չի ծառայում չնորհիւ այն անտարբերութեան, որ նկատուում է մեր դպրոցների ղեկավարների կողմից, որտեղ այս առարկան համարելով որպէս երկրորդական առարկայ, դատաւարութիւնը յանձնուում է ամեն մի պատահական և ոչ մասնագէտ ուսուցչի: Այս մի կողմից, կանոնաւոր դասագրքերի բացակայութիւնը միւս կողմից պատճառ է դառնում այս առարկայի յետադիմման:

Միթէ ապացուցանելու կարիք կայ, որ կանոնաւոր երգ-երաժշտութիւնը ահագին նշանակութիւն ունի դաստիարակութեան տեսակէտից, որ նա զարգացնում է աշակերտի գեղարուեստական